Noaptea de Sânziene de Mircea Eliade, roman tradus în limba japoneză[1]

Haruyo MARUYAMA*

Keywords: *Mircea Eliade*; *literary translation*; *foreignization*; *domestication*; *cultural references*

1. Traducerea romanului *Noaptea de Sânziene* în limba japoneză

În Japonia, Mircea Eliade este recunoscut ca cercetător al istoriei religiilor, aceste studii ştiinţifice reprezentând şi primele lucrări care i s-au tradus în limba japoneză. Odată cu publicarea nuvelei *Pe strada Mântuleasa*, în anul 1977, în arhipelagul nipon începe explorarea operei sale literare, cititorilor oferindu-li-se ocazia de a-l descoperi pe Mircea Eliade scriitorul. Până la apariţia romanului *Noaptea de Sânziene*, în anul 1996, au mai ieşit de sub tiparul nipon nuvelele *Secretul doctorului Honigberger* (1983), *Douăsprezece mii de capete de vită* (1986) şi *Domnişoara Christina* (1995), precum şi romanul *Nouăsprezece trandafiri* (1993).

În acest articol, romanul *Noaptea de Sânziene* va fi abordat utilizând drept metodă de analiză conceptele lui Lawrence Venuti, figură de referinţă a traductologiei moderne, care a influenţat domeniul studiilor de traducere prin teoriile pe care le-a emis. Venuti propune două tendinţe de traducere: *domestication* – care restricţionează textul scris în limba-sursă, impunându-i valorile culturale ale limbii-ţintă, ceea ce conduce la realizarea unei traduceri etnocentrice – şi *foreignization* – care redă cu acurateţe diferenţele lingvistice şi culturale ale textului din limba-sursă, păstrând astfel, în traducerea efectuată în limba-ţintă, alteritatea textului original (Venuti 1995: 19–20).

2. Titlu, note explicative şi postfaţă

Dat fiind faptul că titlul reprezintă primul contact al cititorului cu opera unui autor, acesta va constitui și cel dintâi subiect abordat în prezentul studiu de caz referitor la traducerea în limba japoneză a romanului *Noaptea de Sânziene*. Traducătorul Haruya Sumiya a decis să aleagă, pentru versiunea japoneză a romanului eliadescian, titlul de *Yōsētachi no yoru* (妖精たちの夜), adică „Noaptea zânelor”. Deoarece în limba japoneză nu există un echivalent al cuvântului

[1] Comunicare susținută, inițial, la simpozionul internațional *Valenţe europene ale românisticii actuale*, organizat de Institutul de Filologie Română „A. Philippide” - Filiala din Iași a Academiei Române și de Asociația Culturală „A. Philippide”, Iaşi, 21-23 septembrie 2016.

* Universitatea din Bucureşti, România (maruyama.haruyo@gmail.com).

BDD-A31841 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:27 UTC)

„Sânziene”, care este specific folclorului românesc, traducătorul a adoptat cuvântul *yōsē* (妖精) – „zâne” – ca hiperonim al acestuia. Zânele, așa cum apar conturate în imaginația colectivă a popoarelor de origine europeană, sunt total străine folclorului japonez, iar dicţionarul Kōjien le prezintă, sub explicația cuvântului englezesc *fairy*, drept

> spirite care apar în legendele și poveștile occidentale, ce iau înfățișarea unor femei frumoase și amabile etc.; există multe astfel de personaje în basmele popoarelor de origine celtică și latină, dar numele lor diferă (Kōjien 2008: 2888).

În ciuda faptului că, doar prin intermediul titlului, nu i se dezvăluie ritualul Sânzienelor din cultura populară românească, cititorul japonez poate presimţi, atunci când îl vede tipărit pe coperta cărții, tainele presărate de Mircea Eliade în acest roman. Curiozitatea astfel stârnită îl va conduce pe cititor la purcederea lecturii și nu va trece mult până când, pe pagina 8, va descoperi trimiterea la nota explicativă de la sfârşitul volumului, din care va afla despre ritul de Sânziene, ceea ce îl va propulsa într-o lume imaginară în care aura enigmatică a acestui ritual străvechi se împleteşte cu amintirea stărilor de spirit şi atmosferei caracteristice nopţilor târzii de vară.

Noţiunea de „Sânziene” apare şi într-un subcapitol al postfeţei, intitulat „Zâna Ileana Cosânzeana” (Eliade 1996b: 378–381). Conţinutul subcapitolului este următorul: 1. alegerea titlului în varianta japoneză; 2. opinia lui Mircea Eliade asupra etimologiei cuvântului „Sânziană” (de la *Sanctae Dianae* din limba latină); 3. ritul Sânzienelor; 4. Ileana Cosânzeana în literatura populară românească; 5. legătura dintre Ileana Sideri – din *Noaptea de Sânziene* – şi Ileana Cosânzeana – din folclorul românesc. Toate aceste aspecte sunt tratate pe cuprinsul a trei pagini.

Traducătorul a inclus în notele explicative informaţii detaliate referitoare la România, care ating domenii precum istoria, geografia, religia, lingvistica şi folclorul. De asemenea, tot aici sunt prezentate şi câteva informaţii generale, care explică anumite relatări din cuprinsul romanului cum ar fi, spre exemplu, bombardarea Bucureştiului în cel de-Al Doilea Război Mondial, munţii Carpaţi, Mitropolia, expresia „nu dau turcii”, colecţia „Biblioteca pentru toţi” etc., toate acestea având rolul de a-l ajuta pe cititor să înţeleagă cât mai bine universul în care se desfăşoară acţiunea romanului.

În postfaţă există următoarele subcapitole: 1. Zâna Ileana Cosânzeana; 2. Mioriţa; 3. Teroarea istoricului; 4.Viziru şi Eliade; 5. Două personaje feminine; 6. Mişcarea Legionară din România; 7. Antisemitism şi Premiul Nobel; 8. Activitatea literară şi cea ştiinţifică. Prin parcurgerea lor, cititorul nipon asimilează o serie de informaţii din mai multe domenii, extinzându-şi astfel sfera cunoaşterii şi, totodată, conştientizând diferenţele culturale existente între România şi Japonia. Pe măsură ce se afundă tot mai mult în lecturarea acestui roman, el ajunge să sesizeze deosebirile tot mai evidente care separă cele două spaţii culturale, impresia că citeşte literatură străină conturându-se cât se poate de clar. Inducerea acestei stări i-a fost provocată cititorului cu bună ştiinţă de către traducător, realizându-se exact ceea ce Friedrich Schleiermacher (teolog şi filozof german) a vrut să exprime prin faptul că „traducătorul îl lasă pe autor, atât cât este posibil, să îşi păstreze poziţia şi atrage cititorul către acesta” (Venuti 1995: 19–20). Cititorii japonezi sunt astfel atraşi către cultura românească – cultura-sursă a romanului. Se poate, aşadar, desprinde

BDD-A31841 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:27 UTC)

concluzia că traducătorul Sumiya a înclinat, în cazul de față, către tendinţa de *foreignization*, conceptul lui Venuti descris mai sus.

3. Traducerea textului – analiză asupra referinţelor culturale

Pe lângă „Sânziene”, menţionat chiar în titlu, romanul prezintă o serie de cuvinte extrase din literatura populară românească. Spre exemplu, „Făt-Frumos” este un cuvânt care nu există în cultura japoneză. În basmele japoneze nu întâlnim un arhetip al eroului de poveste şi nici un nume generic sub care acesta să se regăsească în poveşti diferite, ci există eroi unici, în ipostaze singulare, fiecare în parte având propria sa poveste unică. Aşadar, noţiunea de „Făt-Frumos” le este total străină cititorilor japonezi, obişnuiţi cu personaje principale fantastice, cărora nu li se poate contesta rolul de eroi şi care păstrează vitejia şi toate celelalte calităţi morale cu care sunt înzestrate toate personajele eroice din basme, dar a căror frumuseţe fizică nu este niciodată enunţată, a căror origine este cel mai adesea incertă şi a căror vârstă nu atinge niciodată pubertatea. Varianta de traducere aleasă de Sumiya este:

ファト・フルモス　　fato-　　furumosu

;美童子 →　　;Frumuseţe-　　;copil

În traducerea cuvântului „Făt-Frumos” din exemplul de mai sus, se pot observa două cuvinte suprapuse. Cel aflat în partea de jos reprezintă ideogramele (美童子) cuvântului citit ca *bi-dōji* şi, totodată, traducerea cuvântului „Făt-Frumos”. Deasupra acestei traduceri se află transliterarea japoneză a numelui românesc al personajului – *fato-furumosu* (ファト・フルモス). Pentru majoritatea cititorilor japonezi, care nu au avut niciodată experienţa audiţiei limbii române, o atare citire are rolul de a le face cunoscută sonoritatea acesteia.

Traducerea termenului „Făt-Frumos” în limba japoneză este *bi-dōji* (美童子), un cuvânt pe care însuşi traducătorul l-a creat prin calchiere, combinând ideograma *bi* (美) – ce desemnează substantivul „frumuseţe” – cu ideogramele *dō* (童) şi *ji* (子) – care împreună desemnează substantivul „copil”. Din această combinaţie a rezultat un substantiv compus, exact aşa cum este şi în limba română.

Aici se observă că există o diferenţă între „făt” şi *dōji* (童子), iar nativilor români li s-ar putea părea stranie traducerea japoneză a numelui de Făt-Frumos, care, în realitatea basmelor române, nu este tocmai un copil, ci, din contră, este un tânăr vânjos, de o putere herculeană, maturitatea sa fiind evidentă prin dragostea pură, dar bărbătească, pe care i-o poartă alesei inimii lui – la rândul ei o tânără matură – cu care, de altfel, se și căsătorește la finalul poveștii. În ciuda tuturor acestor caracteristici, cunoscute de traducător, Haruya Sumiya a optat pentru o astfel de reprezentare grafică a numelui eroului, reușind, printr-un artificiu lingvistic magistral, să contureze o imagine a acestuia apropiată de cea deja formată și întipărită în imaginația colectivă a publicului cititor nipon, pentru care eroul de poveste se înfățișează ca un băiat aflat încă la vârsta copilăriei.

Privitor la cuvântul *dōji* (童子), trebuie menţionat, de asemenea, faptul că acesta reprezintă şi un termen budist, în limba japoneză însemnând: 1. persoane care

BDD-A31841 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:27 UTC)

locuiesc, lucrează şi învaţă într-un templu budist, având o vârstă cuprinsă între opt şi douăzeci de ani; 2. bodhisattva; 3. personaje care servesc divinităţile budiste (asemenea zeităților Kiṃkara şi Ceṭaka, care îl slujesc pe Fudō-myō'ō, *Luminatul Rege Imperturbabil*). Aici se poate puncta faptul că traducătorul japonez a avut intenţia de a-i conferi acestui cuvânt nuanţa misterioasă cu care este înzestrat Făt-Frumos din poveştile româneşti, tocmai utilizând un termen extras din mitologia budistă, care desemnează şi o fiinţă misterioasă (cel de-al doilea şi cel de-al treilea sens al acestui cuvânt, în limba japoneză). Astfel, *bi-dōji* (美童子) reprezintă o transpunere extrem de reușită a numelui de Făt-Frumos în limba japoneză, acest erou fiind înzestrat cu puteri supranaturale şi chiar cu abilităţi magice. Mai mult decât atât, printr-o atare abordare, traducătorul reuşeşte să explice, în mod implicit, curajul, dreptatea, tăria spirituală, inteligenţa şi dragostea neclintită ce îi aparţin lui Făt-Frumos, alegând cuvântul *dōji* (童子) pentru reflectarea unei existenţe ideale din punct vedere spiritual.

Cuvântul *bi-dōji* (美童子) este urmat de o scurtă explicație în paranteză, prin care cititorul japonez este înștiințat asupra noțiunii pe care o comportă, și anume aceea de „prinţ rătăcitor, care apare ca protagonist în multe basme româneşti" (Eliade 1996a: 285). Lucrurile astfel clarificate, cititorii japonezi pot simţi, la rândul lor, acea nuanţă simbolică şi misterioasă, percepută de cititorii români atunci când întâlnesc noţiunea de „Făt-Frumos" în filele romanului.

Un alt cuvânt apărut în romanul *Noaptea de Sânziene* şi preluat tot din poveştile folclorice româneşti, este „zburătorul", care, de asemenea, nu are un echivalent în limba japoneză. Varianta pentru care a optat traducătorul a fost:

ズブラトール zuburatōru

;飛行夢魔 → ;zbor-duh din vis

Observăm cum Sumiya a fost pus încă o dată în situaţia de a alcătui un cuvânt nou, *hikō-muma* (飛行夢魔), pe care, la fel ca şi în cazul precedent, l-a transliterat deasupra traducerii ca *zuburatōru* (ズブラトール). La o sondare amănunţită a vocabularului limbii japoneze, constatăm că *muma* (夢魔), însemnând „duh care apare în vis", este cuvântul care se apropie cel mai mult de noţiunea de „zburător", neînglobând însă capacitatea de zbor. Probabil din acest motiv, şi anume pentru a completa neajunsul cuvântului *muma*, traducătorul a considerat necesar să alăture cuvântul *hikō* (飛行), adică „zbor", reuşind prin acest artificiu să redea cu mai multă acurateţe sensurile cuprinse în românescul „zburător".

La fel cum s-a întâmplat şi anterior, atunci când noţiunea de „Făt-Frumos" a apărut pentru prima dată în textul romanului, traducătorul a găsit de cuviinţă să ofere o explicaţie a cuvântului „zburător". Diferenţa este că, de astă dată, fiind mai extinsă, ea nu se mai află cuprinsă într-o paranteză plasată lângă cuvântul pe care îl lămureşte, ci într-o notă explicativă de la sfârşitul volumului din care aflăm că:

> Zburătorul este un tânăr frumos care le vizitează în vis pe tinerele romance necăsătorite. Fetele se îndrăgostesc de acest tânăr şi tânjesc după el. În mitologia română, povestea Zburătorului reprezintă erosul. Zburătorul apare în diverse opere

BDD-A31841 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:27 UTC)

literare, cea mai cunoscută dintre acestea fiind poezia [cu titlu omonim a] lui Ion Heliade Rădulescu (1802–1872) (Eliade 1996b: 367).

După cum se poate observa din expunerea de mai sus, traducătorul Haruya Sumiya consideră că, pentru a putea pătrunde înțelesurile mai profunde ale acestui roman, cititorii trebuie mai întâi să se familiarizeze cu aspectele și noțiunile specifice culturii populare românești pe care le întâlnesc pe parcursul lecturii, motiv pentru care a insistat asupra explicării acestora, detaliind acolo unde cuvintele japoneze nu reușesc să reflecte cu exactitate întregul sens pe care îl înglobează. Un astfel de exemplu îl constituie conceptul de „zburător", ale cărui atracție și eros nu pot fi redate prin simpla traducere de *hikō-muma* (飛行夢魔). Mai mult decât atât, traducătorul japonez introduce, în explicațiile pe care le oferă, o altă figură emblematică a culturii române: Ion Heliade Rădulescu. Chiar dacă operele acestui scriitor nu au pătruns încă în spațiul nipon, cititorii japonezi pot înțelege că folclorul a jucat un rol esențial în modelarea spirituală a poporului român, influențându-i atât literatura cultă, cât și mentalitatea.

Cuvintele preluate din terminologia creştină ridică, de asemenea, dificultăţi atunci când trebuie traduse. Pe acestea, Sumiya a ales să le exprime în limba japoneză prin intermediul unor termeni de esenţă budistă. De exemplu, „călugăr" s-a tradus prin *bōzu* (坊主), desemnând „călugăr budist", iar „chilie" s-a tradus prin *sōbō* (僧坊), desemnând „chilie în templu budist" (Eliade 1996b: 190).

Haruya Sumiya a încercat să le inducă cititorilor japonezi acelaşi gen de trăire pe care a presupus că ar simţi-o şi cititorii români pe parcursul lecturării acestui roman. Recurgând la adoptarea unor termeni budişti – precum *dōji* (童子), *bōzu* (坊主) sau *sōbō* (僧坊) – pentru traducerea cuvintelor cu tentă mistică sau religioasă, Sumiya se apropie de ceea ce Schleiermacher a vrut să exprime prin faptul că „traducătorul îl lasă pe cititor, atât cât este posibil, să-şi păstreze poziţia şi atrage autorul către acesta" (Venuti 1995: 19–20).

4. Concluzii

Revenind la conceptele lui Venuti, se pune întrebarea dacă traducerea lui Sumiya are tendinţa de *domestication*. La drept vorbind, traducătorul a utilizat cuvinte religioase care nu aparţin culturii româneşti, ci celei japoneze, însă nu se poate afirma că s-a raliat totalmente conceptului de *domestication*. După cum am putut observa mai sus, traducătorul i-a familiarizat pe cititorii japonezi cu diverse aspecte ale culturii române. De asemenea, prin transliterarea cuvintelor româneşti, care însoţeşte traducerea acestora în limba japoneză – aşa cum s-a putut vedea în cazul cuvintelor *bi-dōji* (美童子) şi *hikō-muma* (飛行夢魔) –, cititorii sunt conştienţi în permanenţă că opera pe care o parcurg aparţine fondului literar român, ceea ce ne-ar putea determina să considerăm aceste ipostaze ale procesului de traducere integrate, mai degrabă, conceptului de *foreignization*. Prin urmare, varianta japoneză a operei *Noaptea de Sânziene* rămâne doar cu tendinţa de autohtonizare, neputând fi încadrată în categoria acoperită de conceptul venutian de *domestication*, ba chiar lăsând uneori impresia că ar tinde spre *foreignization*, fără

BDD-A31841 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:27 UTC)

însă a ne putea determina să afirmăm cu fermitate că apropierea de cultura-sursă este atât de evidentă încât să poată fi cuprinsă în această categorie.

Bibliografie

Eliade 1996a: Mircea Eliade, 『妖精たちの夜I』 (*Youseitachi no yoru*), vol. I, versiune japoneză, traducere de Haruya Sumiya, Tokio, Sakushin-sha.

Eliade 1996b: Mircea Eliade, 『妖精たちの夜II』 (*Youseitachi no yoru*), vol. II, versiune japoneză, traducere de Haruya Sumiya, Tokio, Sakushin-sha.

Kōjien = 『広辞苑』 (*Kōjien*), Tokio, Iwanami-shoten, 2008.

Venuti 1995: Lawrence Venuti, *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Londra, Routledge.

The Forbidden Forest by Mircea Eliade, Translated into Japanese

As reflected by its title, the present paper aims to present some key aspects that can be found in the Japanese literary translation of Mircea Eliade's novel *The Forbidden Forest*. The method of analysis is based upon two core concepts extracted from the theoretical work of Lawrence Venuti, an emblematic figure of modern translation studies. Thus, by offering a few detailed examples of how the Japanese translator Haruya Sumiya conducted his translation work for this novel, I am going to try to identify whether his approach is more prone to fall into the *domestication* or the *foreignization* category. Before proceeding with the analysis, both *domestication* and *foreignization* terms are comprehensively explained in the introductory part. Because I do not believe the analysis should be restricted only to the main text of the novel, the first point of discussion deals with the title, the postface, and the explanatory notes, as they all represent an integral part of the translation process and are meant to ease the reader's experience while following the contents of a text that has its origin in a completely different culture. The second point of discussion is dedicated to the analysis of cultural references through the means of a few words extracted from the main text of the novel. Two of these words, which have their roots deeply embedded in the Romanian folklore, are thoroughly explained and the whole thought process behind their translation is revealed. The other two words, derived from the Christian terminology, are briefly taken into discussion in order to determine why the translator opted to render them into Japanese by employing Buddhist terms, thus letting the *domestication* method prevail in such cases. The Conclusions represent the last section of this article, and comprise the results of the previous analysis while establishing whether the target text is closer to the Romanian or the Japanese culture.

BDD-A31841 © 2020 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:56:27 UTC)